

Jarosław Rubacha

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2293-247X>

Александър Гребенаров, Николета Войнова, *Чуждестранните почетни членове на Македонския научен институт (1923–1947) / Foreign Honorary Members of the Macedonian Scientific Institute (1923–1947)*, [Aleksandyr Grebenarow, Nikoleta Wojnowa, *Zagraniczni honorowi członkowie Macedońskiego Instytutu Naukowego (1923–1947)*], Македонски научен институт, София 2021, ss. 379, il.

Latem 1923 r. w środowisku przebywających w Bułgarii imigrantów z ziem macedońskich zrodził się pomysł stworzenia instytucji naukowej, której celem miało być gromadzenie informacji i prowadzenie badań na temat narodowyzwoleńczych walk macedońskich Bułgarów oraz popularyzowanie wiedzy na ten temat wśród przedstawicieli kręgów naukowych i politycznych, zarówno w Bułgarii, jak i poza jej granicami. Idea ta spotkała się z szerokim zainteresowaniem i została zrealizowana 21 grudnia 1923 r., kiedy w gmachu Uniwersytetu Sofijskiego grupa 52 wybitnych bułgarskich intelektualistów macedońskiego pochodzenia powołała do życia Macedoński Instytut Naukowy z siedzibą w Sofii. Jednocześnie wybrany został zarząd z prof. Iwanem Georgowem jako prezesem oraz uchwalono statut stowarzyszenia. Zgodnie z jego zapisami, naczelnymi celami instytutu miało być: wspieranie badań z zakresu historii, etnografii, geografii i ekonomii ziem macedońskich, zbieranie i opracowywanie materiałów na temat walk narodowyzwoleńczych Bułgarów macedońskich oraz ich upowszechnianie na łamach specjalnie w tym celu stworzonego czasopisma i w wydawanych własnym sumptem publikacji. Już w pierwszych miesiącach swojej działalności Macedoński Instytut Naukowy stał się ważną częścią naukowego i politycznego życia macedońskich Bułgarów, a podejmowane przez niego działania cieszyły się dużą popularnością. Efektem takiego stanu rzeczy był szybki wzrost liczby jego członków. Wśród nich znaleźli się bułgarscy naukowcy i wykładowcy wyższych uczelni, a także znani pisarze, poeci, publicyści i działacze polityczni, których łączyła wola obrony idei bułgarskości Macedonii przed próbami jej dezawuowania na bazie fałszywych przesłanek historycznych. Szczególnie dynamiczny rozwój działalności Macedońskiego Instytutu Naukowego miał miejsce w latach 1928–1937. Piastujący w tym okresie stanowisko prezesa prof. Liubomir Mileticz, dzięki dobrym stosunkom, które utrzymywał zarówno ze światem naukowym,

jak i z wpływowymi przedstawicielami bułgarskich kręgów politycznych i finansowych oraz wyższym duchowieństwem, zdołał zabezpieczyć odpowiednie środki finansowe na działalność wydawniczą i tłumaczenie przygotowywanych pod egidą instytutu monografii na języki obce, uruchomienie, cieszącego się dużym uznaniem w Bułgarii i poza jej granicami, czasopisma naukowego „Македонски преглед” oraz liczne wyjazdy członków stowarzyszenia na zagraniczne konferencje i sympozja naukowe. Efektem tych działań było zarówno spopularyzowanie idei bułgarskości ziem macedońskich w Europie, jak i nawiązanie kontaktów z przedstawicielami europejskiego świata naukowego, którzy prezentowali zbieżne z programem Macedońskiego Instytutu Naukowego poglądy. Część z nich stała się następnie członkami honorowymi tego stowarzyszenia.

Tej grupie poświęcona została wydana w ubiegłym roku w ramach trwających przygotowań do obchodów setnej rocznicy powstania Macedońskiego Instytutu Naukowego książka *Чуждестранните почетни членове на Македонския научен институт (1923–1947) / Foreign Honorary Members of the Macedonian Scientific Institute (1923–1947)*. Jej autorzy – Aleksandyr Grebenarow i Nikoleta Wojnowa – postawili sobie za cel przybliżenie postaci osiemnastu zagranicznych członków honorowych instytutu, którzy podjęli decyzję o wstąpieniu w jego szeregi w pierwszym okresie działalności tej instytucji, wbrew panującym w ówczesnej Europie nastrojom. Jak słusznie zauważyli, w swojej twórczości naukowej wszyscy oni, wykazując się cywilną odwagą i naukowym nonkonformizmem, popularyzowali ideę tożsamości etnicznej i kulturowej ziem bułgarskich i macedońskich, sprzeciwiając się lansowanej w tym czasie przez kręgi władzy w ich krajach wrogiej w stosunku do Bułgarii polityce, a także narażając się na ostracyzm ze strony miejscowych środowisk naukowych. Wypada zgodzić się z postawioną przez autorów książki tezą, że członkostwo w Macedońskim Instytucie Naukowym w znaczący sposób wpłynęło na poszerzenie zakresu ich naukowej działalności i prowadzonych badań. Prowadząc dyskusje na interesujące ich tematy, wzajemnie recenzując i popularyzując swoje prace i prowadząc ożywioną korespondencję, stopniowo stworzyli grupę wybitnych specjalistów, którzy doskonale orientowali się w problematyce macedońskiej, a jednocześnie wspierali swym autorytetem ideę bułgarskiego pochodzenia ludności Macedonii, odważnie broniąc swoich poglądów na forum międzynarodowym w trakcie kongresów, sympozjów i konferencji. W uznaniu tych zasług znaczna część spośród nich została zaliczona w poczet członków Bułgarskiej Akademii Nauk lub uzyskała tytuły doktora honoris causa oraz tytuły profesorskie Uniwersytetu Sofijskiego. Grupę honorowych członków Instytutu tworzyło: pięciu Rosjan (Afanasij Seliszew, Nikodim Kondakow, Nikołaj Dierżawin, Paweł Miljukow, Michaił Poprużenko), pięciu Francuzów (André Mazon, Georges Desbons, Justin Godard, Léon Beaulieux, Léon Lamouche), trzech Czechów (Lubor Niederle, Ludvik Kuba, František Splítek), dwóch Niemców (Gustav Weigand, Hans Koch), dwóch Polaków (Stanisław Słoński, Mieczysław Małecki)

oraz Brytyjczyk (Edward Boyle). Prowadzone przez nich badania skupiały się w głównej mierze na kwestiach związanych z językoznawstwem i dialektologią oraz dziejach ziem macedońskich w różnych epokach historycznych, ale dotyczyły także folkloru, kultury materialnej i duchowej, demografii i źródłoznawstwa.

Prezentowana praca ma charakter biograficzny. Podzielona została na osiemnaście rozdziałów, w których – w porządku alfabetycznym – zaprezentowane zostały postacie członków honorowych Macedońskiego Instytutu Naukowego. Duże uznanie budzi fakt, że zasadniczą część każdego z nich stanowi prezentacja poglądów opisywanego bohatera odnośnie do kwestii macedońskiej, którą autorzy oparli – jak wynika z zaprezentowanej na końcu każdego rozdziału bibliografii – na formułowanych przez niego tezach i wyrażanych opiniach, pomieszczonych w pracach składających się na jego dorobek naukowy. Jednocześnie korzystali oni z materiałów archiwalnych znajdujących się m.in. w archiwach bułgarskich z Centralnym Archiwum Państwowym i Archiwum Naukowym Bułgarskiej Akademii Nauk na czele i rosyjskich (Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk, Centralne Archiwum Państwowe w Petersburgu) oraz przedmiotowej literatury. Warto jednak podkreślić, że w przypadku tej ostatniej grupy, posłużyła ona – jak się wydaje – przede wszystkim do odtworzenia informacji biograficznych prezentowanych bohaterów. Nie ulega bowiem wątpliwości, że czasami zawarte w publikacjach, w tym także naukowych, informacje, na skutek bieżącej koniunktury politycznej lub osobistej inwencji autora, umniejszają, podważają, czy wręcz negują wkład danej postaci w popieranie i popularyzowanie idei bułgarskości Macedonii. Szczególnie widoczne jest to w przypadku prof. Nikołaja Dierzawina, a ostatnio także prof. Mieczysława Małeckiego, którego – głównie w informacjach publikowanych w Internecie – kreuje się na apologetę języka macedońskiego. Każdy z rozdziałów zamieszczony został w dwóch wersjach językowych: bułgarskiej i angielskiej oraz zaopatrzony w ciekawe ilustracje, na których – poza portretem opisywanej postaci – prezentowane są okładki jego prac, fragmenty artykułów, listy, dyplomy, zdjęcia i wiele innych.

Z polskiego punktu widzenia wśród grupy honorowych członków Macedońskiego Instytutu Naukowego na szczególną uwagę zasługują S. Słoński oraz M. Małecki. Ich życie i twórczość naukową autorzy książki zaprezentowali, podobnie jak w przypadku pozostałych omawianych postaci, w rzeczowy i pozbawiony przesadnej szczegółowości sposób, uwypuklając jednocześnie te aspekty, które ściśle wiązały się z obszarem zainteresowania i programem sofijskiego stowarzyszenia. Jak słusznie zauważyli, zainteresowanie S. Słońskiego bułgarskim obszarem językowym zrodziło się już w trakcie studiów sławistycznych, które odbył w latach 1904–1907 na Uniwersytecie w Lipsku. Efektem tego zainteresowania była zarówno jego dysertacja doktorska poświęcona greckim konstrukcjom gramatycznym w języku starobułgarkim (staro-cerkiewno-słowiańskim), jak i aktywność wykazywana przy tworzeniu Towarzystwa Bułgarsko-Polskiego w Warsza-

wie oraz liczne wizyty w Bułgarii, które odbył w latach 1922–1924. Jego wielki wkład w badania nad językiem starobułgarskim, a także aktywność w obszarze wspierania bułgarskiej kwestii narodowej w Macedonii, na co zwrócili uwagę autorzy książki, zostały docenione przez bułgarskie środowisko naukowe. Wyrazem uznania było powierzenie mu stanowiska profesora wizytującego w Uniwersytecie Sofijskim, a następnie uhonorowanie go tytułem doktora honoris causa tej uczelni i członkostwem Bułgarskiej Akademii Nauk. Równie pochlebne opinie wyrazili autorzy książki o M. Małeckim, podkreślając jego wkład w rozwój badań z zakresu dialektologii bałkańskiej, których notabene był jednym z prekursorów oraz wskazując doniosłość jego ustaleń dotyczących gwar używanych przez ludność kilku miejscowości w Egejskiej Macedonii, które opisał w swoich pracach, uznając za bułgarskie. Konstatacje te wzbudziły nie tylko duże uznanie bułgarskiego środowiska naukowego, ale także cieszyły się zainteresowaniem w całej Europie.

Reasumując powyższe rozważania, wypada stwierdzić, że prezentowana książka A. Grebenarowa i N. Wojnowej jest publikacją niezwykle cenną. Sumuje i systematyzuje wiedzę na temat tych przedstawicieli europejskiego świata naukowego, którzy – będąc członkami honorowymi Macedońskiego Instytutu Naukowego – wspierali bułgarską doktrynę odnośnie do etnografii ziem macedońskich, a jednocześnie stanowić może inspirację do dalszych badań.